

In memoriam S.J. van Ooststroom

J. Mennema en F. Adema
(Rijksherbarium, Leiden)

Op 28 september 1982 overleed, zoals in de vorige aflevering van dit tijdschrift werd medegedeeld, de oprichter van *Gorteria* en het vroegere hoofd van de afdeling Nederlandse Flora, onze vriend Simon van Ooststroom.

Simon Jan van Ooststroom werd op 2 januari 1906 te Rotterdam geboren. Hij doorliep de HBS in zijn geboortestad en in Schiedam, waarna hij biologie ging studeren in Utrecht. Op 18 juni 1934 promoveerde hij aldaar op een proefschrift getiteld 'A monograph of the genus *Evolvulus*' en op 1 november van hetzelfde jaar werd hij benoemd tot assistent aan het Rijksherbarium te Leiden. Daar bleef hij werkzaam, vanaf 1 januari 1949 als wetenschappelijk hoofdamttenaar, tot aan het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Bij zijn afscheid in 1971 werd hem een feestbundel van *Gorteria* aangeboden, waarin Maas Geesteranus (1971) uitvoerige informatie geeft over Van Ooststrooms personalia alsmede over diens vele activiteiten. Ook in *Blumea* werd aandacht aan zijn afscheid geschonken (Van Steenis, 1971).

In het jaar van zijn pensionering werd Van Ooststroom benoemd tot honorair medewerker aan het Rijksherbarium, welke functie hij tot aan zijn dood heeft vervuld, zij het dat zijn verslechterende gezondheid hem de laatste jaren helaas weinig toestond om actief werkzaam te zijn. Dit heeft er onder meer ook toe geleid, dat hij begin 1980 besloot zijn functie van redacteur van *Gorteria* neer te leggen (Mennema & Adema, 1980), alsook de wens te kennen gaf zijn medewerking aan de samenstelling van de jaarlijkse lijst met vondsten van zeldzame planten stop te zetten (Mennema & Holverda, 1980). Beide malen werd zijn grote verdienste voor genoemde taken nader belicht als aanvulling op de eerder gegeven informatie (Maas Geesteranus, 1971).

Twee maal deed de gelegenheid zich voor om nog tijdens zijn leven de vooraanstaande plaats, die Van Ooststroom in de Nederlandse floristiek heeft ingenomen, in een wijder perspectief te plaatsen: in 1979 bij het 150-jarig bestaan van het Rijksherbarium (Mennema, 1979a en b) en in 1980 bij het verschijnen van het eerste deel van de *Atlas van de Nederlandse Flora* (Smit & Verschoof, 1980).

Terecht stellen beide laatste auteurs, dat met Van Ooststroom de eerste vakbotanicus beroepshalve werkzaamheden ten behoeve van de Nederlandse floristiek ging verrichten, die voorheen in vrije tijd door de kleine groep van enthousiaste amateurs werden gedaan. Hij werd daartoe uitgenodigd door de toenmalige directeur van het Rijksherbarium, H.J. Lam, die spoedig na zijn ambtsaanvaarding in 1933 een interne reorganisatie uitvaardigde, waarin Van Ooststrooms grote kennis van de Nederlandse flora uitermate goed paste om in deze reorganisatie naast zijn werk aan de *Convolvulaceae* vooral de zorg van dit deel van de plantencollecties voor zijn rekening te nemen. Zijn blijvende contacten met de Nederlandse (en Europese) flora door vele excursies deed zijn kennis omtrent deze flora steeds toenemen. Hiervan werd gaarne gebruik gemaakt, toen in 1940 werd besloten om ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Nederlandse Botanische Vereniging een *Flora Neerlandica* uit te geven. Nog belangrijker was het feit, dat Van

Dr. Simon Jan van Oostroom (foto Ruth van Crevel, 1972).

Oostroom in 1946 de toen plotseling overleden W.H. Wachter opvolgde als bewerker van Heukels' Geïllustreerde en Beknopte Schoolflora van Nederland, waarin de zin 'Wie twijfelt aan de juiste determinatie van een in het wild aangetroffen plant, kan deze, levend of gedroogd, opzenden aan mijn adres: p/a Rijksherbarium, Nonnensteeg 1, Leiden' Van Oostroom en het Rijksherbarium een centrale plaats ging geven in de Nederlandse floristiek. Aanvankelijk in de avonden en op de vrije weekenden heeft Van Oostroom in een periode van 30 jaar niet minder dan 14 edities van Nederlandse flora's verzorgd: 7 van de Geïllustreerde Schoolflora, vanaf de 14e druk in 1956 de Flora van Nederland genaamd, en eveneens 7 van de Beknopte Schoolflora, die vanaf de 10e druk in 1960 de Beknopte School- en Excursieflora voor Nederland ging heten. De ontwikkeling

van school- tot wetenschappelijke flora, ingezet door Wachter, werd door Van Ooststroom krachtig voortgezet: in de eerste Flora van Nederland (14e druk, 1956) werden vele nomenclatorische veranderingen doorgevoerd en verwijzingen naar systematische, floristische en/of plantengeografische literatuur opgenomen. Door steeds nieuwe literatuurverwijzingen in de latere drukken op te nemen, werd met name de Flora van Nederland een onmisbaar instrument voor een ieder die zich met de Nederlandse flora ophield, van liefhebber tot vakbotanicus. Terecht werd Heukels' flora de flora van Heukels-Van Ooststroom. Toen in 1981 de uitgever het plan opvatte om in 1983 het 100-jarig bestaan van de Flora van Nederland te vieren met een geheel vernieuwde editie, moest Van Ooststroom helaas om gezondheidsredenen afhaken. Een team van medewerkers van het Rijksherbarium heeft deze taak van hem overgenomen.

In 1954 wordt voor het eerst in het verslag van de directeur van het Rijksherbarium melding gemaakt van de afdeling Nederlandse Flora. Samen met Th.J. Reichgelt begon er toen een gulden tijd voor Van Ooststroom én voor de Nederlandse floristiek. Vele publicaties, in eerste instantie voorbereid door Reichgelt en afgewerkt door Van Ooststroom, vooral over de Nederlandse adventieve flora, zagen het licht, aanvankelijk in het op 1 december 1956 opgerichte 'Correspondentieblad' in stencilvorm en vanaf 1 september 1961 in druk in de directe voortzetting daarvan, *Gorteria*. Niet alleen aan de Nederlandse adventieve flora werkten Van Ooststroom & Reichgelt; daarvan getuigen de bewerkingen van niet minder dan 25 families voor de Flora Neerlandica. Afzonderlijk bewerkte Van Ooststroom voor de Flora Neerlandica, waarvoor hij vele jaren lid en later secretaris van de redactiecommissie was, in deel 1 (1948) de *Isoëtaceae*, *Equisetaceae* en zes families van de *Filicinae* en in deel 4 (1961) de *Convolvulaceae* en *Cuscutaceae*. De dood van Reichgelt in 1966 bracht deze vruchtbare samenwerking helaas een vroegtijdig einde.

Niet alleen door zijn bewerkingen van de Flora van Nederland en zijn aandeel in de Flora Neerlandica was Van Ooststroom van grote betekenis voor de Nederlandse floristiek, maar ook bestuurlijk. In 1927 lid geworden van de (toen nog) Nederlandse Botanische Vereniging, werd hij in 1943 in diverse bestuurlijke functies benoemd: eerste secretaris van het bestuur (tot 1946); voorzitter van de redactiecommissie van het Nederlandsch Kruidkundig Archief (tot 1946); lid van de redactiecommissie van de Flora Neerlandica (tot 1961 als lid, sindsdien tot 1971 als secretaris). Maas Geesteranus (1971) geeft van de vele functies, die Van Ooststroom in de 'Botanische' bekleedde een uitvoerig overzicht, waarnaar verder mag worden verwezen. Wel dient te worden opgemerkt dat Van Ooststroom in 1967 voor zijn vele en veelsoortige diensten werd benoemd tot erelid van de (inmiddels) Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging.

Van Ooststroom was uiterst beminnelijk; de vele bezoekers die hij ontving kunnen daarvan getuigen, of het nu de vakman was, die nomenclatorische problemen kwam bespreken, of de middelbare scholier, die betwijfelde of zijn lerares het blad van fluitkruid terecht een varenblad noemde. Iedereen werd gastvrij ontvangen en kreeg alle aandacht voor de vraag die was gesteld.

Zijn nauwgezetheid en scherp gevoel voor taal maakten van hem een redacteur par excellence, waarvan vele tijdschriften, ook 'zijn eigen' *Gorteria*, langdurig hebben kunnen profiteren. Het was in strijd met zijn beminnelijk karakter om met de auteurs in discussie te gaan of een artikel te weigeren. Liever redigeerde hij het dan op een wijze, die hem diverse malen best tot medeauteur had mogen bestempelen: niet alleen herschreef hij menig

artikel in zijn geheel, hij voegde er vaak ook nog essentialia aan toe die de oorspronkelijke auteur had weggelaten.

In wezen was Van Ooststroom voor alles een verzamelaar: meer dan 25 000 nummers heeft hij aan de collectie van het Rijksherbarium toegevoegd. Wie met hem op excursie ging, zal altijd herinneringen bewaren aan het onvermijdelijke insektennet, dat hem overal vergezelde. Met name zijn zweefvliegen-, kever- en bladwespencollecties, die hij aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden heeft geschonken, worden door de deskundigen zeer hoog aangeslagen. Niet alleen voorwerpen, waaronder ook munten en heraldische afbeeldingen, verzamelde hij, doch ook kennis. En gelukkig paarde hij die kennis – onder meer ook van landschappen en steden, met vooraan zijn geliefd Leiden, Utrecht en Rotterdam – aan een boeiende verteltrant, zodat met name zijn binnen- en buitenlandse studentenexcursies grote faam genoten. Ook zijn didactische aanpak was kenmerkend: de eerste dag van een (buitenlandse) excursie kwam je niet verder dan ca. 100 m van het hotel. Alle planten binnen deze afstand werden zo grondig bekeken, zodat die tijdens de daaropvolgende excursies geen navraag meer behoeften en alle aandacht kon worden gericht op de nieuwe plantesoorten die werden gevonden. Het behoeft geen betoog dat Van Ooststroom in de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, waarvan hij nagenoeg zestig jaar lid is geweest, een geliefd excursieleider was. Vele niet-studenten hebben op deze wijze van zijn grote vormenkennis en didactische gaven kunnen profiteren. De afdeling Leiden, waarin hij vanaf 1939 lid van het bestuur en van 1951 tot 1977 voorzitter was, heeft hem voor zijn vele verdiensten in januari 1981 tot erelid benoemd (Prud'homme van Reine, 1983).

Het is in dit kader opvallend dat Van Ooststroom relatief weinig doctoraal studenten heeft begeleid. Immers, zijn kennis en didactische hoedanigheden, die al op 1 januari 1951 leidden tot zijn benoeming tot lector in de Systematische Plantkunde, welke functie hij op medisch advies in juli 1953 neerlegde, zouden anders doen vermoeden. Misschien moet de oorzaak worden gezocht in het feit dat het echte taxonomische en/of plantengeografische werk hem eigenlijk minder boeide? En dat hij daarvoor in de begeleiding van doctoraal studenten weinig enthousiasme kon opbrengen? Ook zijn geringe belangstelling om Nederland op Europese congressen te vertegenwoordigen wijst enigszins in deze richting, alsmede zijn uitermate kleine bijdrage aan het 'hokken': er is, bij ons weten, geen streeplijst in het IVON-archief met gegevens die alleen door Van Ooststroom zijn aangetekend.

Van Ooststroom had in 1971 bij zijn afscheid van het Rijksherbarium nog vele plannen, waarvan hij er slechts weinige heeft kunnen realiseren, wat voornamelijk is te wijten aan een langzaam verslechterende gezondheid, maar ook aan huiselijke omstandigheden. Een aanvullende bibliografie op die van Vogelenzang (1971) volgt in aansluiting op dit 'In memoriam'.

Wij zullen Simon van Ooststroom blijven gedenken als de eerste vakbotanicus die de Nederlandse floristiek kende, maar vooral als een beminnelijke vriend, die met zijn diepgaande kennis, zijn didactische gaven en zijn nauwgezetheid voor ons een groot leermeester is geweest.

Literatuur

- Maas Geesteranus, R.A., 1971. S.J. van Ooststroom vijfenzestig jaar. *Gorteria* 5 (7/10), p. 97-101.
- Mennema, J., 1979a. The Rijksherbarium and its contribution to the research on the Netherlands and European flora. *Blumea* 25, p. 115-119.
- Mennema, J., 1979b. 150 jaar Rijksherbarium en 25 jaar afdeling Nederlandse Flora. *Gorteria* 9 (6), p. 195-204.
- Mennema, J. & F. Adema, 1980. Inleiding tot het 10e deel van *Gorteria*. *Gorteria* 10 (1), p. 1-2.
- Mennema, J. & W.J. Holverda, 1980. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1979. *Gorteria* 10 (5/6), p. 81-100.
- Prud'homme van Reine, W.F., 1983. In memoriam Simon van Ooststroom. *Natura* (ter perse).
- Smit, P. & B.J.M. Verschoof, 1980. De geschiedenis van het plantengeografisch onderzoek in Nederland, in het bijzonder van het IVON, in J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Platte, *Atlas van de Nederlandse Flora* 1, p. 18-25. Amsterdam.
- Steenis, C.G.G.J. van, 1971. Dr. S.J. van Ooststroom retired. *Blumea* 19, p. 1-2.
- Vogelenzang, L., 1971. Bibliografie. *Gorteria* 5 (7/10), p. 101-115.

In memoriam S.J. van Ooststroom

Simon Jan van Ooststroom, who passed away on the 28th of September 1982 at the age of 76, was the founder of *Gorteria* and the first professional botanist working on the Netherlands flora. He revised 14 editions of the 'Flora van Nederland', both in its illustrated and concise form. For a long period he was the Secretary of the Editorial Committee for the *Flora Neerlandica*. Together with Th.J. Reichgelt Van Ooststroom revised 25 families, and by himself 10 families for this standard work. His biography written by Maas Geesteranus (1971) and Van Steenis (1971) on the occasion of his retirement as Head of the Department of the Netherlands Flora has been complemented here with additional data.